

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГАЛУЗЕЙ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЇХ РОЗВИТКУ

У статті досліджено проблему національної безпеки України, здобутки та недоліки системи вітчизняної економічної безпеки, її залежність від міжнародної економіки, наслідки впливу глобалізації на систему безпеки вітчизняної економіки, можливі шляхи її удосконалення в умовах глобалізації та підходи щодо вирішення наявних суперечностей.

Ключові слова: кризові явища, економічна політика, вітчизняна економічна безпека, глобалізація, експорт, імпорт, гірничо-металургійна та сільськогосподарська галузі, тіньова економіка, фінансова система.

I. Вступ

На сьогодні поглиблення конкурентної боротьби на вітчизняному ринку все більше визначає проблеми міжнародної економічної безпеки на галузевому рівні. При цьому значущою складовою економічної безпеки України є економічна безпека її галузей та підприємств.

Економічна безпека галузі та вітчизняної економіки в цілому пов'язується з можливістю забезпечення всебічного динамічного розвитку національного господарства шляхом максимально повного використання переваг поділу праці та її кооперації. Більше того, вона пов'язана зі здатністю держави забезпечувати свої нагальні потреби самостійно.

Значну увагу дослідженню процесу економічної безпеки приділяли такі вітчизняні та зарубіжні економісти, як: А. Большаков, Н. Брюховецька, І. Булеєв, В. Геєць, Дж. Гелбрейт, А. Грязнова, Г. Іванова, В. Кашина, Р. Коуз, А. Мирінюк, М. Федотова та ін.

Вони довели, що на сьогодні актуальним є подальше дослідження важливих проблем поліпшення галузевої економічної безпеки та застосування одержаних результатів до вирішення нагальних проблем розвитку економіки. Однак для побудови ефективної моделі ринкової вітчизняної економіки необхідне більш глибоке дослідження проблеми економічної безпеки галузей вітчизняної економіки на сучасному етапі їх розвитку.

II. Постановка завдання

Мета статті полягає у дослідженні процесу економічної безпеки галузей вітчизняної економіки на сучасному етапі їх розвитку. Відповідно до поставленої мети сформувано основне завдання дослідження, яке полягає у всебічному дослідженні цієї проблеми, вивченні особливостей впливу суб'єк-

тивних і об'єктивних чинників на процес економічної безпеки галузей на вітчизняному ринку та обґрунтуванні рекомендацій щодо вдосконалення цього процесу.

III. Результати

Економічна безпека України повинна орієнтуватися на всі галузі народного господарства, однак особливо важливою з них є гірничо-металургійна. Гірничо-металургійну галузь слід розглядати як пріоритетну щодо економічної безпеки, оскільки вона може сприяти подальшому ефективному розвитку та становленню України як індустріальної держави й виведенню її у світові лідери в недалекому майбутньому.

Серед конкретних галузевих пріоритетів державної підтримки експорту надзвичайно актуальною є технологічна реконструкція підприємств чорної металургії з метою збільшення частки електросталеливарного виробництва, а також продукції безперервного лиття (до 7% в Україні порівняно з 74% у світі та ще більшою її питомою вагою в індустріально розвинутих країнах). Україні, зокрема, необхідно переходити від експорту металів "на вагу" до експорту складнопрофільного прокату, від експорту промислової сировини – до експорту продукції її обробки. Досягнення цих та інших позитивних результатів та забезпечення відповідної економічної безпеки можливе за умов подолання низки загроз.

По-перше, це деформація промислової структури, яка інколи не містить матеріальних передумов для переходу до економічного зростання, а конкуренція з товарами іноземного виробництва є фактично нерівноправною для вітчизняних товаровиробників та виступає загрозою економічної безпеки мікрорівня.

По-друге, – наслідки монетарної дестабілізації, під час якої відбулося розшарування грошового обігу, і безпеки макrorівня було

досягнуто за рахунок погіршення умов безпеки підприємств унаслідок переміщення диспропорцій на макрорівень і додаткового навантаження на їх фінанси. Крім того, нерозвинутість інституційної системи реалізації державної влади, непрозорість економічної політики досить часто ставали вагомими чинниками нестабільності та невпевненості економічних стратегій підприємств [4]. Як визначають самі підприємці, взаємодія з "тіньовим" сектором та корумпованими чиновниками сприймається ними як більш стабільна форма відносин, ніж абсолютно легальна діяльність, яку сьогодні можуть собі дозволити лише дуже стійкі підприємства.

Не можна не згадати також про ще один тип суперечностей – між інтересами економічної безпеки індивідуума, підприємств, галузі та держави. Погіршення якості життя населення, зростання невизначеності соціального статусу багатьох верств населення також є загрозою економічній безпеці. Адже, насамперед, вони знижують легітимність і ефективність економічної політики держави, а також призводять до поширення корупційної та "тіньової" діяльності [1].

Економічна безпека країни повинна враховувати "тіньову" економіку при розрахунках соціально-економічних прогнозів, державних стратегій, пільг для бюджетної сфери. Проте рівень "тіньової" економіки в Україні становить 60% (за офіційними даними Міністерства економіки – 28–35%). Наслідком цього є виникнення "тіньової парадержави", незаконного утворення державного типу на макроекономічному рівні, в якому державні послуги і суспільні блага розподіляються за ринковим принципом. Це означає, що державні рішення, які повинні прийматися, виходячи із законів і принципів справедливості, тепер продаються і купуються тільки виходячи з ринкових принци-

пів, тобто за гроші. Сучасний рівень тінізації в Україні не є однаковим і має галузеві "коливання". Так, лідерами "тіньової" економіки є сфера послуг (до 80%), роздрібна торгівля (70%), харчова промисловість і будівництво (50–60%), що свідчить про системні порушення економічної безпеки країни з усіма її наслідками.

У країні, де присутній "тіньовий" сектор, наявна й корупція. Це негативне явище характеризується досить активним ризиком для економічної безпеки країни. Для забезпечення економічної безпеки потрібне вирішення управлінських завдань, спрямованих на виявлення суперечностей, протидію загрозам, а також зниження ваги їх наслідків.

Стадія зародження кризи виникає в результаті відсутності нових підходів до управління підприємством та галуззю в цілому. Ефективне управління залежить від менеджерів, які мають відповідні здібності та навички [3].

Якщо початкові кризові явища не було усунуто, то виникає криза виробництва та кадрова криза. Старіння засобів виробництва призводить до збільшення вартості продукції і втрат попиту споживачів. Втрата значної кількості споживачів спричиняє зростання кількості готової продукції на складах. Підприємство все більше поглинає криза, у зв'язку зі зменшенням обсягу виручки воно не може повністю розрахуватись із постачальниками або шукає найдешевші сировину, матеріали, комплектуючі – це позначається на якості виготовленої продукції.

У результаті виникає нестабільність на підприємствах галузей, як наслідок, – зростає плінність кадрів. Основними механізмами стабілізації в такому разі є оновлення основних засобів за рахунок залучення кредитних коштів та лізингових відносин чи застосування власних інноваційних розробок (рис. 1).

Рис. 1. Процес стабілізації та запобігання галузевій кризі

При цьому необхідно мінімізувати загрози діяльності підприємств з боку як корупційних та "тіньових" структур, так і офіційної політики. Підприємства повинні мати змогу розробляти власну стабільну перспективну стратегію своєї діяльності [5]. Відповідно, моніторинг і система індикаторів стану економічної безпеки також мають включати як ключові індикатори економічної безпеки саме економічних суб'єктів галузі – підприємства та їх об'єднання.

Кардинальним напрямом роботи щодо створення більш сприятливих параметрів економічної безпеки в Україні є прийняття обґрунтованої галузевої стратегії як дієвого фактора: маєтсья на увазі технологічна реконструкції промисловості за рахунок диверсифікованої галузевої політики – розроблення тарифів згідно з інтересами національної промисловості та конкретних виробників високотехнологічної продукції.

У сучасних умовах господарювання необхідно формувати механізми стабілізації при виникненні кризи та критерії (показники), за допомогою яких можна запобігти кризовим процесам [6]. Основними завданнями механізмів стабілізації повинні бути своєчасна ідентифікація загроз для сталого розвитку підприємств, що зумовлені несприятливими змінами параметрів зовнішнього та недоліками внутрішнього середовища організації; оцінювання характеру та обсягів впливу негативних факторів на діяльність підприємства; вчасна розробка і впровадження антикризових заходів, що мають на

меті недопущення поширення кризи на все підприємство; дослідження причин появи кризових проявів на підприємстві; розробка й впровадження профілактичних заходів, спрямованих на недопущення в майбутньому появи кризових проявів.

Основні механізми щодо усунення негативних явищ у постачанні повинні бути спрямовані на усунення з виробництва матеріалів та енергоємної продукції; заміну дорогих матеріалів та сировини на більш дешеві такої самої якості; зміну постачальників, стан яких є нестабільним; використання факторингових операцій для отримання коштів, що допоможуть погасити значну частину заборгованості.

Можна побудувати ланцюг взаємодії криз, чи ланцюгових кризових реакцій. Виникнення політичної кризи, постійні виборчі кампанії, зміни Кабінету Міністрів призводять до нерозробленості законодавчих та нормативних актів. Політична нестабільність і слабка законодавча база спричиняють недовіру міжнародних інвесторів, зростання рівня інфляції. Інфляція, у свою чергу, призводить до виникнення економічних криз під впливом таких чинників, як скорочення доступності кредитних ресурсів, зростання безробіття, скорочення споживання, зростання ціни на ресурси та енергоносії, скорочення інвестиційної активності підприємств, зростання вартості використання досягнень науки та техніки, зниження попиту на продукцію, низький рівень освоєння виробничих потужностей тощо (рис. 2).

Рис. 2. Чинники, що сприяють виникненню економічних криз у галузі

У результаті макроекономічних та галузевих криз виникають кризи сфер внутрішньогосподарського стану підприємства: кадрові, виробничі, маркетингові, криза управління, інноваційна криза, криза постачання, фінансова криза (рис. 3). Для оцінювання макроекономічної, галузевої та

внутрішньогосподарської кризи необхідно сформувати систему критеріїв (показників) [2]. Більшість кризових явищ виникають в управлінні в результаті неправильного вибору стратегії управління підприємствами конкретної галузі.

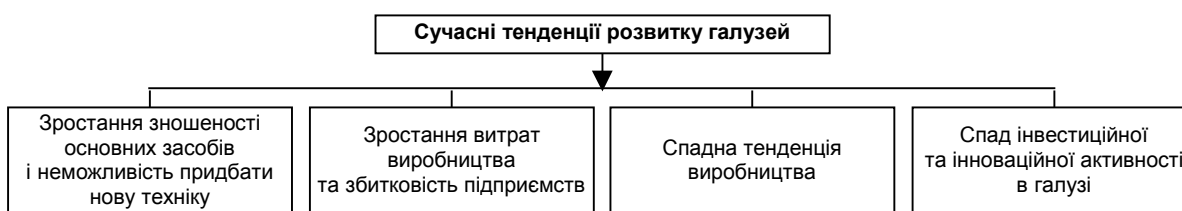

Рис. 3. Вплив факторів макроекономічних криз на тенденції розвитку галузей вітчизняної економіки

Надалі необхідна розробка стратегії економічної стабілізації підприємств та функціональних стратегій галузей зокрема. На підставі стратегії стабілізації можливі такі підходи до її здійснення:

- економія всіх видів витрат на промислово-му підприємстві, що призводить до зменшення обсягів виробництва, до конфліктів, спричинених жорсткою економією;
- економія всіх витрат з наступним уповільненням тривалого падіння промислового підприємства, що передбачає зменшення витрат на маркетинг, наукові розробки, скорочення програм;
- стабілізація з розробкою довгострокових програм, в основі якої лежать економія всіх видів витрат та поступовий перехід від захисної до наступальної стратегії, що супроводжується завершенням принципів перегрупувань у системі управління [8]. Після впровадження такого підходу активізується діяльність у сфері маркетингу та фінансів.

З метою забезпечення економічної безпеки галузі потрібне вирішення управлінських завдань, спрямованих на виявлення суперечностей, протидію загрозам, а також зниження ваги їх наслідків. У вітчизняній науці нагромаджено певний досвід розробки методичних підходів щодо вирішення подібних завдань. Одним з них є специфічний різновид сценарного підходу. Подання інформації у вигляді послідовного розгортання подій одержало назву сценарного підходу до аналізу вирішення проблем [7]. Сценарний підхід базується на модельному поданні системи, а внаслідок дискретності виміру оперує даними лише про виділені дискретні її стани. Отже, будь-який прогноз поведінки складеної системи фактично є прогнозом "деякого сценарію її поведінки", зумовленої тими передумовами, на які спирається проведений аналіз.

У цьому випадку маються на увазі односторонні, внутрішньо не суперечливі варіанти вирішення проблеми, спроби поглянути на неї з різних боків, сформулювати точки зору різних учасників національної і регіональної політики, що призначені для взаємної адаптації. Розглянутий підхід до вирішення завдань забезпечення економічної безпеки є ситуаційним і водночас об'єктно-орієнтованим методом подання інформації про стан і вироблення необхідних дій під час вивчення поведінки суб'єкта вітчизняної економіки.

IV. Висновки

Таким чином, забезпечення економічної безпеки галузі є гарантією стабільності та ефективності її розвитку, а також досягнення успіху при вирішенні поставлених проблем. Економічна безпека галузі повинна бути органічно включена в систему економічної безпеки держави в процесі вирішення економічних проблем. Тут усе взаємозалежне, і один напрям розвитку галузі повинен доповнювати інший: не може бути економічної безпеки при слабкій і неефективній економіці. Тому забезпечення економічної безпеки вітчизняних галузей має бути одним із найбільш важливих національних пріоритетів, і вирішувати це слід з урахуванням специфічних особливостей їх розвитку.

Список використаної літератури

1. Антикризисный менеджмент / [А.Г. Грязнова, М.А. Федотова, А.Н. Мыркин и др. ; под ред. А.Г. Грязновой ; Ассоц. авт. и изд. "ТАНДЕМ"]. – М. : ЭКМОС, 1999. – 368 с.
2. Айвазян З. Антикризисное управление: принятие решений на краю пропасти / З. Айвазян, В. Кириченко // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 4. – С. 94–100.
3. Банкротство. Стратегия и тактика выживания / под науч. ред. проф. Г.П. Иванова и к. э. н. В.А. Кашина. – М. : СПМЛИ, 1993. – Т. 1. Как избежать банкротства. – 342 с.
4. Булеев И.П. Антикризисное управление предприятием / И.П. Булеев, Н.Е. Брюховецкая // НАН Украины; Институт экономики промышленности. – Донецк, 1999. – 178 с.
5. Большаков А.С. Управление финансовой стабилизацией предприятия. – К. : Ника-Центр, Ельга, 2003. – 496 с.; Савельев Е.В. Міжнародна економіка / Е.В. Савельев. – К. : Знання, 2008. – С. 454.
6. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмы / [А.П. Градов, Б.И. Кузин, А.В. Федотов и др. ; под общ. ред. А.П. Градова, Б.И. Кузина]. – СПб. : Специальная литература, 1996. – 510 с.
7. Keller R. Unternehmenssanierung: aussergerichtliche Sanierung und gerichtliche Sanierung / R. Keller. – Berlin : Verl. Neue Wirtschafts-Briefe, 1999. – 271 s.
8. Уровень тенизации украинской экономики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mintin.com.ua/2009/12/0780561/>.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2012 р.

Коринев В.Л. Проблемы экономической безопасности отраслей отечественной экономики на современном этапе их развития

В статье исследованы проблема национальной безопасности Украины, достижения и недостатки системы отечественной экономической безопасности, ее зависимость от международной экономики, последствия влияния глобализации на систему безопасности отече-

ственной экономики, возможные пути ее совершенствования в условиях глобализации и подходы к решению существующих противоречий.

Ключевые слова: *кризисные явления, экономическая политика, отечественная экономическая безопасность, глобализация, экспорт, импорт, горно-металлургическая и сельскохозяйственная отрасли, теневая экономика, финансовая система.*

Korynjev V. Problems of economic security of industries of domestic economy are on the modern stage of their development

In the article an investigational problem of national safety of Ukraine, achievements and lacks of the system of domestic economic security, its dependence on an international economy, consequences of influence of globalization on the system of safety of domestic economy, possible ways of its improvement in the conditions of globalization and approaches, is in relation to the decision of existent contradictions.

Key words: *crisis phenomena, economic policy, domestic economic security, globalization, export, import, girniche-metalurgijnu and agricultural industries, shadow economy, financial system.*